

10. LEKCIJA

Gdje se susrećemo s vlašću i koji su izvori vlasti?

Cilj lekcije

U ovoj ćete lekciji učiti o tome gdje se sve susrećemo s vlašću te o nekim uobičajenim obrazloženjima kojima se vlast opravdava. Kad završite lekciju, moći ćete odrediti primjere vlasti i objasniti njezine izvore i opravdanja.

Kad se osvrnemo oko sebe, svaki dan zapažamo ljude koji imaju vlast da upravljaju nama i načinom na koji djelujemo. Roditelji, nastavnici, policajci i vladini službenici imaju vlast da uređuju naše aktivnosti. Na nas također utječu zakoni i drugi propisi. Vlast se najčešće nalazi, odnosno obuhvaća:

Dužnosti. Određene dužnosti (radna mjesta ili položaji) sa sobom nose i vlast da se uređuje ili nadzire ponašanje ljudi bez obzira na to koje se osobe nalaze u danoj ulozi. Primjera radi, bilo koja osoba koja se nalazi u ulozi policajca ima vlast da od ljudi zahtijeva poštovanje prometnih propisa.

Ustanove. Skupine ljudi, koji zajedno rade u određenim ustanovama ili organizacijama, također imaju vlast nadzirati druge ili utjecati na njih. Primjera radi, vaše državno zakonodavstvo ima ovlast donositi zakone koje ljudi moraju poštovati.

Zakoni i drugi propisi. Zakoni i propisi koje smo obvezni poštovati imaju vlast. Primjera radi, kad se držite zakona koji vam nalaže da pohađate školu, vi priznajete vlast zakona.

Običaji. Običaji ili tradicija često su tako čvrsto uspostavljeni da se s pravom može reći kako imaju vlast. Primjera radi, kad poštujete običaj da je onaj tko prvi stigne, prvi poslužen, vi priznajete vlast uvriježenog običaja. Način na koji se očituje sila vlasti tog zakona vidljiv je u situaciji kad se odlučite poslužiti nekoga tko je posljednji u redu, što će vjerojatno uzrokovati glasno negodovanje drugih.

Moralna načela. Moralna načela – osnovne ideje o ispravnom i pogrešnom – imaju velik utjecaj ili snagu nad našim ponašanjem. Većina ljudi uglavnom čini ono što je ispravno. Neki tako čine jer žele izbjeći kaznu koja slijedi zbog činjenja onoga što je pogrešno. Međutim, mnogi ljudi čine ono što je ispravno zato što žele. Primjera radi, većina ljudi obično pokušava biti poštena i ljubazna prema drugima.

Biste li ukrali nešto kad biste vjerovali da nećete biti uhvaćeni?

Vježbe kritičkog razmišljanja

PRONAĐITE VLASTITE PRIMJERE VLASTI

Radite u parovima. Razmislite o primjerima vlasti s kojima ste se susretali od trenutka kad ste se jutros probudili. Navedite ulogu, običaj i moralno načelo koji imaju vlast, a s kojima ste se danas susreli. Pripremite se da u razredu razgovarate o navedenim primjerima.

Odakle dolazi vlast?

Vidjeli smo da vlast možemo pronaći na više mjesta.

Pravo da se upravlja ili nadzire naše ponašanje mogu imati ljudi koji imaju određene dužnosti, ustanove, zakoni, običaji i moralna načela. Ali odakle dolazi to pravo? Primjera radi: odakle policajcu pravo da nam govori što ćemo činiti? Odakle Saboru pravo donositi zakone? Ukratko, što je izvor vlasti?

Ponekad se izvor vlasti za neki zakon ili položaj može pratiti “unatrag” na nekoliko razina. Naprimjer, vlast nastavnika da uspostavi red u učionici može se pratiti “unatrag” do ravnatelja škole koji je zaposlio nastavnika, do ministra koji je postavio ravnatelja. Nadalje, možemo ići unatrag do Nacionalnog školskog vijeća kao i do zakona koji osiguravaju vlast da se donose zakoni o upravljanju školama. Konačno, vlast možemo pratiti do državnog zakonodavstva koje donosi zakone i do Ustava Republike Hrvatske koji uspostavlja državno zakonodavstvo.

Naravno, možemo se na kraju zapitati “Koji je konačni izvor vlasti za državnu vlast, za običaje i moralna načela?” Ovisno o odgovoru možemo zaključiti da je pozivanje na vlast opravdano ili neopravdano.

Drugim riječima, proučavanje izvora državne vlasti, običaja ili moralnih načela može nam pomoći pri odluci trebamo li ih se držati ili ne. Primjera radi, konačna vlast nekog običaja može biti jednostavno činjenica da su oni poštovani sve dok su bili prihvaćeni bez razmišljanja. Ako za te običaje nema nekih dobrih razloga, možda ćete odlučiti da ih ne poštujete.

Kojim se razlozima opravdava vlast države i vladara?

Slijedi nekoliko najčešćih razloga koji su se koristili za opravdavanje vlasti vladara i država.

- **Pravo dano od Boga.** Često su vladari tvrdili da njihova vlast potječe od vrhovnog bića, Boga. Naprimjer: kraljevi i kraljice često su tvrdili da vladaju na osnovi božanskog prava. Drugim riječima, tvrdili su da njihova vlast dolazi od Boga.
- **Pravo stečeno rođenjem.** Neki vladari tvrdili su da su vlast naslijedili od predaka koji su vladali prije njih.
- **Pravo opravdano nadmoćnim znanjem.** Neki su ljudi tvrdili da oni koji imaju nadmoćno znanje trebaju imati pravo da vladaju.
- **Pravo dano na osnovi suglasnosti onih kojima se vlada.** Danas mnoge vlade tvrde da njihova vlast proizlazi iz ljudi koji su dali suglasnost da njima upravljaju kao njihovi izabrani predstavnici.

Zašto je važno poznavati izvore vlasti?

Potrebno je poznavati izvore vlasti da bismo mogli utvrditi imaju li pravo činiti ono što čine.

Ako, naprimjer, znamo da ustav jamči i određena prava Saboru, možemo pogledati u ustavu je li zakon koj je Sabor donio u okviru njegove ovlasti. Također možemo postaviti sljedeće pitanje: Što je izvor ustavne državne vlasti? U našoj državi vlast ustava proizlazi iz suglasnosti naroda.

Ljudi imaju različita shvaćanja o tome što treba smatrati izvorima vlasti. Također, postoje različita mišljenja o tome što se smatra važnijim izvorom vlasti, ili koji su izvori viši u odnosu prema drugima. Da bi se raspravljalo o ovim pitanjima, nužno je odrediti i ocijeniti različite izvore vlasti.

Vježbe kritičkog razmišljanja

ODREĐIVANJE IZVORA VLASTI

Tekst koji slijedi bavi se različitim izvorima vlasti.

Vaš bi se razred trebao podijeliti u male skupine da biste proveli ovu vježbu. Svaka bi skupina trebala pročitati izabrani tekst na sljedećoj stranici pod nazivom "Regina protiv Amaha, Avinga i Nangmalika". Nakon toga raspravite o pitanjima koja slijede. Izaberite nekoga tko će bilježiti vaša pitanja i glasnogovornika koji će razred izvještavati o mišljenju skupine.

Regina protiv Amaha, Avinga i Nangmalika

Tijekom 1960. godine kanadski su sudovi morali presuditi o eskimskim običajima koji su bili u suprotnosti s državnim zakonom.

U tradicionalnim eskimskim taborima često je manjkalo hrane. Tijekom osobito loših vremena neki su ljudi umirali od gladi. Ponekad su stari ljudi, koji su imali osjećaj da opterećuju druge, odlučivali sebi oduzeti život. Ako je za to bila potrebna pomoć, pozivani su i ostali članovi obitelji. Iz poštovanja prema starijima i njihovim zahtjevima bilo je nužno pomoći

pri pokušaju samoubojstva. Prema kanadskim zakonima protuzakonito je pomagati

u samoubojstvu. Tijekom 1963. godine održano je suđenje trojici Eskima koji su optuženi za pomaganje starijoj osobi da izvrši samoubojstvo.

Sjeverozapadni okružni vrhovni sud odlučio je da su trojica Eskima krivi. Prema kanadskim zakonima kazna je za takvo djelo do 14 godina zatvora. Međutim, sud je uzeo u obzir važnost eskimskih običaja koji od rođaka zahtijevaju da pomognu starijim osobama počiniti samoubojstvo. Umjesto izdržavanja

zatvorske kazne Eskimima je dopušteno da se vrata u svoj tabor.

Proučavanje situacije

1. Koji je izvor vlasti za postupke Eskima? Koji je bio izvor vlasti za odluke suda?
2. Kako je sud riješio sukob između dvaju različitih izvora vlasti?
3. Što vi mislite? Na koji način ova lekcija svjedoči o važnosti poznavanja različitih izvora informacija?

Primjena lekcije

1. Razmislite o vlasti policajca koji nekome napiše kaznu zbog brze vožnje. Nacrtajte grafi kon u kojem istražujete do krajnjeg izvora vlast policajca.
2. Napišite komentar u kojem branite ili osporavate odluku kanadskog suda u slučaju Regina protiv

Amaha, Avinga i Nangmalika.